

Self-help za objektivacijo objektivirajočega pogleda

BOURDIEU, Pierre (2012): Homo academicus. Ljubljana, Pedagoška fakulteta.

V prevodu Mateja T. Vatovca in Varje Balžalorsky, nad katerim je bdel Drago B. Rotar, je bila v slovenski jezik prevedena še ena monografija francoskega sociologa Pierra Bourdieuja *Homo academicus*, ki je v Franciji izšla že leta 1984. Pred nami je eksemplarično delo sociologa, ki je v tistem času že zasedal stolico za sociologijo na *Collège de France*, delo, ki nadgrajuje eno najpomembnejših družboslovnih knjig 20. stoletja *La Distinction* (1979) in služi kot uvod v morda njegovo najambicioznejše delo *La Noblesse d'Etat* (1989). To je delo, v katerem je Bourdieu uporabil spoznavna orodja sociologije, da bi se spopadel z nezavednimi predpostavkami lastnega polja, kateremu je kot zaobljubljenec z vsemi prednostmi, pomanjkljivostmi, priznanji, razočaranji, a tudi nelagodjem pripadal. In to je tudi delo, ki z »dvojnimi branjem« družbenih struktur topološko izrisuje objektivno strukturo specifičnega družbenega polja, »ki ni reduktivilen na vsoto vseh delnih reprezentacij agensov« (Bourdieu, 2012: 26), v katerem pozneje v dialektiki s tem prostorom analiziramo predstave, zaznave, stališča, odločitve in strategije agensov, ki v tem polju delujejo.

V prvem poglavju, kjer »skonstruira svoj objekt« in reflektira učinke konstruiranja, v poglavju, ki ni spisano kot suhoparno postavljanje hipotez in deskripcija konceptov, ampak bolj

kot njegov lasten pogled na epistemološke predpostavke lastnega početja (opozarja na meje in moč sociologije pri razkrivanju družbenih determinizmov in mehanizmov, osvetli lastno percepcijo znanstvenega itd.), Bourdieu bralca uvede v svoj konceptualni aparat in sociološki projekt, ki se skozi kompleksno razmerje, ki ga lahko zajema s konceptom polja, izogne anekdotičnemu obravnavanju agensov. S konceptom polja uspe preseči koncipiranje družbene prakse kot individualnih in kolektivnih namenov (kot bi šlo za zaroto) agensov, obenem pa mu ni treba razpustiti odgovornosti agensa v mreži objektivnih razmerij, v katere je ta zajet (Bourdieu, 2012: 14).

Tako sta naslednji poglavji (drugo in tretje) ključni za razumevanje njegove koncepcije polja kot družbenega prostora objektivnih pozicij, ki imajo svojo notranjo (relativno) avtonomno logiko delovanja in so deloma ireduktivilne na logiko kapitalizma, postmoderne ipd. Drugo poglavje zarisuje francosko univerzitetno polje, te hiazmatične strukture, po kateri se fakultete razporejajo skladno s specifično količino kapitala, ki ga imajo kot institucije s svojimi zaposlenimi, študenti, nazivi, slovesom itd. Bourdieu je univerzitetni prostor pravzaprav razdelil skladno z delitvijo, ki jo je ekspliciral že Kant v *Sporu fakultet* – kar Bourdieu (2012: 73) tudi eksplicitno pove –, na »zgornje fakultete« (v kontekstu knjige medicinska in pravna, manj teološka), ki so najmanj avtonomne ter obenem najbolj neposredno poklicane k temu, da oblikujejo in nadzirajo praktično rabo znanja in njegove vsakdanje uporabnike: duhovnike, sodnike, zdravnike, in na drugi strani »spodnje fakultete«, ki so brez vsakršne posvetne učinkovitosti prepuščene svojim zakonom, naj gre za zgodovinsko in empirično znanost (zgodovino, geografijo, slovnico itn.) ali čisto umsko znanost (čisto matematiko ali čisto filozofijo). Francosko univerzitetno polje, tako Bourdieu, je organizirano po dveh nasprotujočih si načelih hierarhizacije: družbena hierarhija glede na podedovani kapital in trenutni ekonomski ter politični

kapital se postavlja proti specifični (kulturni) hierarhiji glede na kapital znanstvene avtoritete ali intelektualne prepoznavnosti. To nasprotje je vpisano v samo strukturo univerzitetnega polja, ki je kraj srečanja dveh tekmovalnih *principov legitimacije*: prvi, posvetni in politični (ta v logiki univerzitetnega polja izraža odvisnost tega polja glede principov, ki dominirajo v polju oblasti) se uveljavlja, bolj ko se vzpenjamo po posvetni hierarhiji, ki poteka od naravoslovnih do pravnih ali medicinskih fakultet (ki imajo največ kapitala politične in ekonomske oblasti); drugi, ki temelji na avtonomiji znanstvenega in intelektualnega reda, se uveljavlja, bolj ko se premikamo od prava ali medicine k naravoslovju (ki je imelo s humanistiko največ kapitala znanstvene oblasti in prestiža, humanistika pa poleg tega tudi največ kapitala intelektualne prepoznavnosti). To nasprotje generira strukturo polja z na eni strani znanstveno dominantnimi (vendar družbeno dominiranimi) fakultetami in na drugi strani z znanstveno dominiranimi fakultetami (ki so bile dominantne v času analize) (Bourdieu, 2012: 52–65). V tretjem poglavju Bourdieu pogled usmeri na nižjo raven in zariše prostor (podpolje) humanističnih fakultet. Fakultete, ki so na prvi ravni obravnavane kot homogene celote z vidika njihovih objektivnih razmerij konkurence, se tu lahko pokažejo kot polja, ki so sama mesto razlik različnih redov. In Bourdieu ugotovi, da podpolje humanističnih fakultet deluje po enakem načelu, po katerem se organizira prostor fakultet v celoti – okoli pglavitnega nasprotovanja dveh vrst oblasti. Univerzitetna oblast temelji predvsem na dominaciji nad instrumenti reprodukcije profesorskega korpusa, agregacijske komisije, Posvetovalnega odbora univerz (ki izvoli redne profesorje), torej na posesti kapitala, ki se pridobi znotraj Univerze, še zlasti na Ecole normale, in ki jo imajo predvsem profesorji kanonskih disciplin, kar velja skoraj izključno znotraj meja (francoske) Univerze (Bourdieu, 2012: 95–101). To so tudi strani, kjer Bourdieu na najpreglednejši način opiše dialektiko delovanja habitusa in polja – habitusa, ki je prilagojen strukturi in

cenzuri polja, kjer se profesorji in asistenti le »prepustijo svojim dispozicijam, da bi neomejeno proizvedli pogoje reprodukcije institucije« (ibid.: 111) z vsemi izzivi, spodbudami, ohranjanjem upanja in aspiracijami, z obljubami ali s spretnostjo zaviranja in brzdanja neučakanosti, prenašanjem in sprejemanjem zamika, odlogi in nenehnim nezadovoljstvom, torej s simbolnim nasiljem, ki ga akademsko in (ožje) disciplinarno polje izvajata nad intelektualci. Tej družbeno kodificirani oblasti stoji nasproti skupek oblasti različnih vrst, ki se pokažejo predvsem pri specialistih družboslovja: znanstvena oblast ali avtoriteta, ki jo izkazuje vodenje raziskovalne skupine, znanstveni prestiž, ki se meri s priznavanjem, ki ga dajeta znanstveno polje, predvsem tuje – skozi citate in prevode –, ali intelektualna prepoznavnost, bolj ali manj institucionalizirana s članstvom v *Academie francaise*, objavo v zbirkah, ki dajejo nekakšen status klasika (*Idees, Points* itn.), s članstvom v uredniškem odboru intelektualnih revij ter naposled s povezavo s sredstvi množičnega obveščanja, televizijo in tedniki z visoko naklado, ki so hkrati kazalniki oblasti potrditve in kritike ter simbolnega kapitala prepoznavnosti (Bourdieu, 2012: 89 in 116–123). Na tem mestu se prostor odpre za neskončno dinamiko odnosov moči in nezavednih strategij brez strateškega preračunavanja, saj vsak pol (tako univerzitetni pol na eni kot pol raziskovanja in kulturne produkcije na drugi) generira svoja načela hierarhizacije skladno z vrednostjo, ki jo na tem polu priznavajo (Bourdieu, 2012: 120), kar pomeni, da v podpolju humanističnih ved konkurenčno sobiva več različno neodvisnih načel hierarhizacije, ta pluralnost pa »predstavlja temelj bojev za vsilitev prevladujočega načela dominacije« (ibid.: 124).

V četrtem poglavju se pokaže analitična vrednost knjige, ki je vsaj dvojna: prvič, profesorji niso nevtralni opazovalci in motrilci objektov, med njimi potekajo boji »za določitev pogojev in kriterijev legitimne pripadnosti in hierarhije, se pravi pertinentnih, učinkovitih lastnosti, ki so zmožne sproducirati specifične profite, ki jih

zagotavlja polje, hkrati pa delujejo kot kapital« (Bourdieu, 2012: 20). Druga je tista, ki da nastavke za mišljenje dogodka (kot je maj 1968), ki ga ne moremo razumeti, če ne razumemo celotne strukture, v katerem se je zgodil. Sinhroni vidik (drugo in tretje poglavje) Bourdieu nadgradi z diahronim vidikom četrtega poglavja. Tako lahko ugotovi, da se »v konfliktu, ki je razdelil fakultete, niso spopadale generacije, razumljive kot starostni razredi, temveč *univerzitetne generacije*, se pravi agensi, ki sta jih, čeprav so istih let, sproducirala dva različna načina univerzitetnega generiranja« (Bourdieu 2012, 156–157). Tak pogled, ki želi preseči antinomijo med strukturo in dogodkom in ki letu 1968 retrospektivno odvzame avro mehanistične ali finalistične narave, kulminira v petem poglavju. *Zgodovinski dogodek* po Bourdieuju nastane na križišču relativno avtonomnih zgodovin, kjer različna in relativno avtonomna ter strukturirana polja, ki pa so tudi odprta in zvezana z istimi dejavniki, torej med seboj, stopijo v interakcijo in sproducirajo zgodovinski dogodek, v katerem se hkrati izrazijo potencialnosti, objektivno vpisane v strukturo vsakega izmed njih, kakor relativno ireduktibilni razvoji, ki nastanejo iz njihove spojitve. Morfološke spremembe so tako pravzaprav posredovanje, prek katerega *zgodovina* vstopa v polje, *zgodovina*, ki jo mehanizmi reprodukcije relativno avtonomnih polj, ki pa so hkrati relativno odvisni od temeljnih struktur – zlasti od ekonomske strukture –, poskušajo izključiti, zato tudi delovanje morfoloških dejavnikov poteka prek specifične logike posameznega polja, ki posledično, po Bourdieuju, daje obliko vsem učinkom delovanja morfoloških dejavnikov. Dogodek se zgodi, ko v relativno avtonomnih poljih, neodvisnih kavzalnih serijah, ki potekajo vzporedno, nastaneta sinhronizacija kriz in nujna orkestracija agensov s podobnimi dispozicijami na homolognih pozicijah v paralelnih poljih (Bourdieu, 2012: 183–184).

Homo academicus je ključna Bourdieujeva knjiga, saj lahko na enem mestu vidimo, kako je francoski sociolog svoje najpomembnejše

koncepte – koncepte polja, kapitalov in habitusa – postavil v relacije, vidimo lahko, kako v raziskovalnem postopku presega zanj lažno antinomijo med empirijo in teorijo in navsezadnje lahko vidimo, kako pride do izraza Bourdieujevo dialektično mišljenje ponotranjenih objektivnih struktur, ki generirajo subjektivne strukture razumevanja in zaznavanja sveta, ki te objektivne strukture tudi reproducirajo v *praksi* in skozi njo. Tu imamo na delu poststrukturalizem (vendar nikakor ne nihilistični postmodernizem, ki razpada v relativizmu), na delu je tista Bourdieujeva refleksivnost, ki v teorijo analiziranega sveta neumorno vpisuje razmik med teoretsko in praktično izkušnjo tega sveta. Bourdieujevo delo ni anekdotično psihologiziranje, temveč teoretski in empirični razrez določenega zgodovinskega prostora na papirju, ni pusta kronologija zgodovine francoskega univerzitetnega sistema, temveč teoretsko konsistentno in zgodovinsko umeščeno pozicioniranje agensov (eminentnih imen francoskega družboslovja, humanistike in filozofije) v specifičnem polju kulturne produkcije. Zaradi specifičnih ateoretskih usmeritev Univerze bo knjiga na žalost verjetno namenjena predvsem tistim, ki so pozicionirani v fakultetnih hierarhijah, malo manj pa tistim, ki so pozicionirani v učnih procesih ali celo zunaj njih, saj Bourdieujeva precej kompleksna sintaktična in oblikoslovna struktura ter konceptualizacija zahtevata določeno minimalno količino utelešenega ali/in institucionaliziranega kulturnega kapitala. Obenem se prav tistim, ki so pozicionirani v fakultetnih hierarhijah, izmika uvideti simbolno nasilje, ki ga generira šolski sistem, saj so mu bili izpostavljeni bolj intenzivno kot preostali posamezniki, a tudi zato, ker še naprej prispevajo k njegovi reprodukciji. Knjiga bo v užitek tistim, ki so se že srečali z Bourdieujevim konceptualnim aparatom, a so zanje goli suhoparni teoretski koncepti brez empiričnega udejanjenja – kakor Bourdieuju samemu – zgolj telovadba avtarkičnega in avtoreferenčnega teoretskega larpularizma. Zato bodo interpretacijo vzorcev in mehanizmov polja z zanimanjem brali tudi statistiki,

saj Bourdieu podatke pridobiva s pomočjo korespondenčne analize, izpopolnjene oblike faktor-ske analize, ki so jo razvijali Jean-Paul Benzécri in drugi, in ki najboljše metodološko prevaja njegov relationalni način mišljenja družbenega sveta. K specifični recepciji dela namigujeta dve spremni študiji (Slavka Gabra in Pavla Zgaga), ki Bourdieujevo delo postavljata v biografske, disciplinarne ter institucionalne koordinate. Če so »ambicije prevoda v tem, da vzpodbudi analize ter sistematične študije akademskega polja v Sloveniji« (Bourdieu, 2012: 267) in če knjiga »potrebuje dvojnico« (ibid.: 275), potem lahko zaključimo s citatom:

Univerzitetni profesorji se, kot »kapacitete«, katerih položaj v družbenem prostoru sloni predvsem na posesti kulturnega kapitala (na dominirani vrsti kapitala), postavljajo prej na stran dominirane strani polja oblasti in v tem razmerju jasno nasprotujejo lastnikom industrije in trgovine. Toda kot imetniki institucionalizirane oblike kulturnega kapitala, ki jim zagotavlja birokratsko kariero in redne prihodke, se postavljajo proti pisateljem in umetnikom: z zasedanjem začasno dominantnega položaja v polju kulturne produkcije se zato razlikujejo (v različnih stopnjah glede na fakultete) od tistih, ki zasedajo najmanj institucionalizirana in bolj heretična področja tega polja (predvsem od pisateljev in umetnikov, ki jim pravimo »svobodni« ali free lance, v nasprotju s tistimi, ki pripadajo univerzi).

(Bourdieu, 2012: 47)

Zapisano ima dvojno implikacijo, ki bi se je univerzitetniki morali zavedati v aktualnih kolektivnih bojih in vrenjih. Boj proti neokolonialnim smernicam sodobnega ždanovstva, ki hoče znanost podrediti gospodarstvu, je zaradi dominirane vrste (kulturnega) kapitala, ki ga imajo univerzitetniki, nujen. Po drugi strani se, zaradi ambivalentne strukturne pozicije v polju moči, akademiki (kot dominirani v polju moči) večkrat poistovetijo z dominiranimi v drugih družbenih poljih, katerih življenjske razmere so radikalno drugačne (fordističnimi delavci, pod-

proletariatom, Vietnamci, Alžirci, Kubanci ali celo migranti, izbrisanimi, Romi), toda ta dominacija, kot opozarja Bourdieu, ni enaka – razkrita je že v neenaki distribuciji kulturnega kapitala in poziciji polja v družbi, zato celo v dobronamernih intervencijah lahko nastane interakcija »konkretnih, celotnih oseb, pri katerih prav vse prakse, vsi diskurzi in celo zgolj telesni videz izražajo divergentne in vsaj potencialno antagonistične habituse« (Bourdieu, 2012: 188).

Deficit konkretne diagnoze univerzitetnega polja, ki bi detektirala takšne anomalije v tukajšnjem prostoru, nas napeljuje k želji, da bi sočasno s prevodom epohalnega *La Distinction* izšel tudi Homo akademik, ambiciozna sociologija, ki bi, kot v retrospektivnem spremnem zapisu slovenskega prevoda – ta služi kot predgovor k angleški izdaji *Homo academicusa* (1988) – zapiše Bourdieu, »vzela za objekt zgodovinske pogoje lastne produkcije« (Bourdieu, 2012: 241). Želeli bi si teoretski in empirični razrez slovenskega univerzitetnega polja, refleksiven pogled na strukturo polja in pozicije, ki jih osebe zasedajo v tem polju z vsemi svojimi boji, vložki, pretenzijami po resnici, dosežki, pritlehnostmi, stališči, krizami, statusi, zdravorazumskimi reprezentacijami, ki so evfemizirani pod krinko znanstvenosti, pritiski in fluidnimi mejami. Zaželim si lahko delo, ki bi imelo neprijetne posledice za avtorja, a daljnosežnejše in univerzalneje koristi za polje samo.

Literatura

- BOURDIEU, P. (2002): *Praktični čut I in II*. Ljubljana, Studia humanitatis.
- BOURDIEU, P., WACQUANT, L. (1992): *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago, University of Chicago Press.